

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Prof. dr Andrzej ZOLL

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 551 77 00
Fax 827 64 53

Warszawa, 15 czerwca 2001 r.

35153

RPO/380895/01/XV/TG

Pan Profesor
Edmund WITTBRODT
Minister Edukacji Narodowej

Szanowny Panie Ministrze,

Z rosnącym zaniepokojeniem obserwuję sytuację obywateli polskich narodowości romskiej. Położenia Romów, a zwłaszcza części tej społeczności zaliczającej się do grupy "Bergitka Roma", zamieszkującej na terenie województw małopolskiego i podkarpackiego, nie waham się określić jako dramatyczne. Charakterystyczne dla tej sytuacji głębokie ubóstwo oraz urągające ludzkiej godności warunki mieszkaniowe, jest niewątpliwie skutkiem braku stałych źródeł utrzymania. Stan ten zdaje się być pochodną niskiego poziomu wykształcenia ogólnego (w licznych przypadkach - analfabetyzmu) oraz braku kwalifikacji zawodowych umożliwiających skuteczną konkurencję na rynku pracy.

Obecny system edukacji nie zapewnia młodym Romom szans startu w dorosłe życie równych z pozostałymi obywatelami, nie przygotowuje ich do udziału w życiu państwa i społeczeństwa. Nie daje możliwości efektywnego kształcenia dzieci romskich nawet na poziomie podstawowym. Dzieci rozpoczynające naukę napotykają na znaczne trudności, ich niepowodzenia szkolne są najczęściej pochodną słabej znajomości, czy wręcz kompletnej nieznajomości języka polskiego.

Istotnym problemem jest nieregularne uczestnictwo tych dzieci w zajęciach szkolnych. Poza nielicznymi wyjątkami, charakterystyczny jest słaby kontakt z rodzicami romskich uczniów w sprawach frekwencji oraz postępów w nauce. W wielu przypadkach mówić można o kompletnym braku zainteresowania ze strony rodziców tymi problemami, co niewątpliwie obniża motywacje dzieci do wysiłku związanego z pobieraniem nauki. Znaczna część dzieci romskich w wieku szkolnym pozostaje zupełnie poza szkołą, nie spełnia obowiązku szkolnego. Wydaje się, że stan ten jest pochodną nie tylko określonej

postawy i stylu życia Romów, izolowania się od polskiej większości, ale także braku inicjatywy ze strony tej większości, w tym organów władzy publicznej.

Bez wątplenia, jednym z podstawowych warunków powodzenia wysiłków edukacyjnych na rzecz dzieci romskich, jest odpowiednie przygotowanie nauczycieli. Mając to na względzie, zainspirowałem spotkanie grupy specjalistów - przedstawicieli nauki oraz organizacji pozarządowych - w celu poszukiwania możliwości stworzenia systemu kształcenia i dokształcania nauczycieli uczących dzieci romskie, wyposażenia ich w wiedzę i umiejętności, umożliwiające przełamywanie barier cywilizacyjnych, kulturowych, językowych. Oceny i opinie wyrażone podczas spotkania uprawniają do następujących uogólnień i wniosków:

1. Poprawa dramatycznego dziś położenia większości Romów wymaga przyjęcia systemowych, długofalowych rozwiązań oraz zaangażowania odpowiednich środków. Nie dostrzeganie przez organy władzy publicznej na wszystkich szczeblach potrzeby poszukiwania takich rozwiązań, przy obserwowanym równocześnie braku aktywności Romów w rozwiązywaniu własnych problemów, prowadzi do dalszej marginalizacji środowiska Romów w społeczeństwie, spycha to środowisko do roli obywateli gorszej kategorii, skazuje na pogłębiającą się zapaść cywilizacyjną.

2. Podstawowe znaczenie dla korzystnych zmian sytuacji życiowej Romów ma niewątpliwie zdecydowane podniesienie poziomu ich wykształcenia. Za podstawowy standard w tym względzie uznać trzeba równy dostęp dzieci romskich do nauki. Jako szczególne wyzwanie na progu XXI wieku należy także traktować likwidację analfabetyzmu, powszechnego wśród dorosłych Romów. Wszelkie działania edukacyjne, zmierzające do stworzenia szansy pełnego uczestnictwa Romów w społeczeństwie obywatelskim, nie mogą pozostawać w kolizji z poszanowaniem ich kultury, tradycji i godności narodowej.

3. Romowie są społecznością zamkniętą, izolującą się od innych grup społecznych, a równocześnie wewnętrznie zróżnicowaną. Ze względu na specyfikę kultury, tradycji i zwyczajów oraz mentalności Romów, należy poszukiwać i jak najszerszej wspierać niekonwencjonalne metody dydaktyczne i wychowawcze. Należy zmierzać do usunięcia administracyjnych przeszkód, blokujących inicjatywy wspomagające edukację dzieci romskich, uatrakcyjniające ofertę edukacyjną. Istnieje potrzeba podejmowania różnorodnych działań, stanowiących dla dzieci romskich zachętę do uczestnictwa w procesie dydaktycznym. Równie ważna jest współpraca z elitami oraz lokalnymi przywódcami romskimi w docieraniu do rodziców, przekonywaniu ich o potrzebie posyłania swych dzieci do szkoły.

4. Złożoność problemów związanych z nauczaniem dzieci romskich wskazuje na potrzebę szczególnych kwalifikacji i predyspozycji zawodowych nauczycieli zaangażowanych w tym procesie. Należy stworzyć system kształcenia i dokształcania nauczycieli, który obok niezbędnego przygotowania ogólnego i zawodowego,

wyposażałyby w wiedzę i umiejętności umożliwiające pozyskanie zaufania romskich uczniów i ich rodziców. Godna polecenia w tej mierze jest inicjatywa Stowarzyszenia Przymierza Rodzin z Warszawy stworzenia kierunku studiów wyższych, kształcącego nauczycieli specjalizujących się w nauczaniu początkowym dzieci romskich, a także studiów podyplomowych o podobnym charakterze dla czynnych zawodowo nauczycieli.

5. W kilkudziesięciu szkołach podstawowych na terenie całego kraju funkcjonują oddziały szkolne, przeznaczone do prowadzenia nauczania wyłącznie dzieci romskich. U podłoża inicjatywy utworzenia tych oddziałów na początku lat 90-tych leżała wola objęcia dzieci romskich nauczaniem choćby w bardzo ograniczonym wymiarze, zaś alternatywą dla tej inicjatywy był brak jakiegokolwiek kontaktu znacznej liczby małych Romów z edukacją szkolną. Jednakże ta forma nauczania może być traktowana wyłącznie jako tymczasowa i przejściowa. Nie stwarza ona bowiem możliwości zdobycia wykształcenia na poziomie podstawowym, ani szans na dalsze kształcenie. Model docelowy kształcenia dzieci romskich winien zakładać ich nauczanie w klasach integracyjnych, wspólnie z ich polskimi rówieśnikami. Zapewnienie dzieciom romskim szansy równego startu w nauce wymaga jednakże stworzenia systemu kształcenia przedszkolnego, o rozszerzonym programie nauczania języka polskiego, obejmującego dzieci od piątego roku życia. Należało by przewidzieć możliwości współpracy w tym systemie nauczycieli z asystentkami romskimi spośród matek uczniów. Warta wsparcia, czy wręcz patronatu ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, zdaje się być inicjatywa Szkoły Podstawowej nr 9 w Nowym Sączu utworzenia w osiedlu romskim świetlicy, w której realizowany byłby program nauczania przedszkolnego dla dzieci najmłodszych, a także działalność wychowawcza, terapeutyczna i profilaktyczna oraz pomoc w nauce dla dzieci w wieku szkolnym.

6. Brak wykwalifikowanych nauczycieli znających język romski w całym jego zróżnicowaniu, przesądza o skali trudności przy organizacji nauki języka polskiego w placówkach oświatowych, równocześnie uniemożliwia naukę języka ojczystego Romów, czy też naukę w tym języku w zakresie osiągalnym przez inne mniejszości. W konsekwencji pozbawia to możliwości korzystania z 20% zwiększenia subwencji oświatowej, związanej z nauczaniem języka lub w języku ojczystym mniejszości. Ze względu na szczególne wymogi i warunki kształcenia dzieci romskich, niezbędne jest zwiększenie subwencji oświatowej na podstawie specyficznych kryteriów, odmiennych niż w przypadku pozostałych mniejszości.

7. Programy edukacyjne na wszystkich poziomach kształcenia winny uwzględniać wiedzę o prawach, historii i kulturze mniejszości w Polsce, zaś szkoła powinna kształtować postawy tolerancji i poszanowania dla członków innych narodowości, osób o odmiennej tradycji, kulturze i przekonaniach. Na rekomendację w tej mierze oraz finansowe wsparcie na ich wydanie, zasługują pakiety edukacyjne "Romowie" i "Ormianie"

opracowane w Stowarzyszeniu "Willa Decjusza" z Krakowa, przesłane na ręce Ministra Edukacji Narodowej.

Mając na względzie potrzebę zapewnienia skuteczniejszej ochrony praw obywatelskich Romów w Polsce, na podstawie art. 14 pkt 2 i art. 15 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. nr 14 poz. 147), zwracam się do Pana Ministra o podjęcie niezbędnych działań na rzecz stworzenia efektywnego systemu edukacji dzieci romskich. Proszę też o ustosunkowanie się do przedstawionych uwag i wniosków.

Z wyrazami szacunku

/-/ Prof. dr Andrzej Zoll